

13. Социальная работа / Под общ. ред. В.И. Курбатова. – Ростов на Дону: Феникс, 2000.- 576 с.
14. Яковлев А.И. Социальная работа как особый вид деятельности. Системный характер социальной работы // Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д.Павленок.- М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 16-26.
15. Коваль Л.Г., Зверева І.Д. Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка: Навч. посібник.– К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
16. Професійне спілкування (методичні рекомендації на допомогу шкільному практичному психологу) /Укл.: З.І. Білоусова, В.І. Міщик, Н.В. Загорська. – Запоріжжя: ЗДУ, 1992.- 23с.
17. Кравченко Р. Соціальна робота з розумово відсталими людьми: Навчальний посібник. – К., 2001. – 140 с.
18. Мацкевич Ю.Р. Підготовка соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку: Автореф. дис ...канд. пед. наук.: 26. 06. 03 / Луганський гос. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченко. - Луганськ, 2003.- 20 с.

УДК 371.2+371.4

НАУКОВИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИМИ ВЧЕНИМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Марушкевич А.А., д. пед. н., професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розкрито суть наукового аналізу сучасними вченими розвитку національної освіти і виховання в Україні.

Ключові слова: національна освіта, виховання, освіта, навчання.

Марушкевич А.А. НАУЧНЫЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫМИ УЧЕНЫМИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В УКРАИНЕ / Киевский национальный университет им. Т.Шевченко, Украина.

В статье освещена сущность научного анализа современными учеными развития национального образования и воспитания в Украине.

Ключевые слова: национальное образование, воспитание, образование, обучение.

Marushkevich A.A. SCIENTIFIC ANALYSIS OF NATIONAL EDUCATION AND TRAINING SYSTEM MADE BY PRESENT-DAY SCIENTISTS/ Kyiv national university named by T. Shevchenko, Ukraine.

In main point of the scientific analysis has been observed in this article by the contemporary scientists of the developing national education and upbringing in Ukraine.

Key words: national education, education, learning.

Розвиток національної освіти і виховання в Україні є актуальною проблемою не тільки для освітян-практиків, а й сучасних учених-педагогів, які перебувають у пошуках наукової істини щодо розв'язання найсуттєвіших завдань сьогодення стосовно навчання і виховання молоді.

У „Національній доктрині розвитку освіти”, затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 року (№ 347/ 2002) є положення про пріоритетні напрями цього процесу, серед яких „формування національних і загальнолюдських цінностей”,

„розширення україномовного освітнього простору”. Документом передбачено „збереження і збагачення українських культурно-історичних цінностей, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин” [1, 3].

Виходячи з вище сказаного, *предметом* висвітленого в публікації дослідження став науковий аналіз окремими сучасними вченими розвитку національної освіти і виховання в Україні. *Метою* є акцентування уваги сучасних студентів на тих джерелах, у яких наявний аналіз розвитку національної освіти та виховання для кращого засвоєння історичної частини педагогічних дисциплін, які викладаються на педагогічних відділеннях класичних університетів та в педагогічних університетах. *Завданням* публікації є аналіз саме тих видань сучасних авторів, які допоможуть студентам усвідомити найбільш важливі проблеми розвитку національної освіти і виховання в Україні.

Дослідження історико-педагогічного аспекту розвитку національної освіти і виховання в Україні знайшло відображення у працях, широко використовуваних професорсько-викладацьким складом і студентами вищих педагогічних навчальних закладів та педагогічних факультетів і відділень класичних університетів при підготовці до занять з педагогічних дисциплін. Серед них видання Б.Ступарика „Національна школа: Витоки і становлення” (1998), О.Любара, М.Стельмаховича, Д.Федоренко „Історія української педагогіки”(1999), П.Дроб’язка „Українська національна школа: витоки і сучасність”(1997), В.Кузя, Ю.Руденка, З.Сергійчук ”Основи національного виховання” (1993), М.Фіцули ”Педагогіка”(2001), П.Щербаня „Національне виховання в сім’ї”(2000) та інші.

Б.Ступарик проаналізував витоки національної освіти і виховання з найдавніших часів до наших днів. Він наголосив, що у дохристиянський період розвитку вони мали загальнонародний характер: усім дітям прищеплювались трудові навички через ідею поваги до землі, поклоніння численним божествам, явищам природи – всьому, що сприяє життю і розвитку. Автор зосередив увагу на факті існування у язичницький період писемності у наших предків і зазначив: „Важливим доказом цього є договори, де мова йде про письмові заповіти”[2, 5].

Він висвітлив питання про активізацію освітньої діяльності в Україні-Русі після прийняття Християнства, яка внесла зміни в політику, релігію, економіку. Б.Ступарик підтримав думку окремих істориків про церковний характер тогочасної освіти. Він підкреслив, що саме у княжі часи пройшло становлення школи, яка забезпечувала високий рівень грамотності населення, сприяла розвитку його культури.

Учений доводив, що розрив між простим народом і представниками верхівки відбувся тоді, коли шляхетні люди через бажання мати певні привілеї потрапили під вплив польської культури. Відсутність освіти для широких верств населення вплинула на рівень могутності держави.

Розглядаючи проблему розвитку національної освіти і виховання у XVI-XVIII століттях автор видання приділив увагу козацькій педагогіці, діяльності січових, монастирських, церковно-парафіяльних шкіл, які забезпечували освіту та виховання простого народу. На його думку, саме ці процеси сприяли подоланню занепаду у державі.

У руслі розвитку національної освіти і виховання Б.Ступарик представив діяльність Острозької академії, Львівської (1856) та Київської (1615) братських шкіл. Він справедливо наголосив на значенні Києво-Могилянської академії, підкресливши, що в ній „...зливаються потоки народної й академічної, вітчизняної і світової освіти на ґрунті пам’яті історії, державного мислення, національної самосвідомості”[2, 23].

Учений ствердив, що становище українців у кінці XVIII – першої половини XIX століття було досить важким. Недостатньою була національна свідомість жителів Правобережної України. XIX століття він характеризував як період „загострення боротьби за національну школу”[2, 40].

Відкриття у 1805 році Харківського університету, у 1834 – Київського, гімназії вищих наук князя Олександра Безбородька в Ніжині (1820), Новоросійського університету в Одесі (1864) та інших навчальних закладів сприяло утвердженню національної інтелігенції, хоча в Україні наприкінці XVIII століття сформувалась система освіти, яка відповідала системі освіти царської Росії”[2, 55]. Аналізуючи розвиток національної освіти і виховання цього періоду Б.Ступарик вказав на внесок у її теорію та практику визначних педагогів К.Ушинського, О.Духновича, М.Пирогова.

Початок XX століття вчений охарактеризував як час, коли “...боротьба за національну школу і рідну мову в школах України ще більше загострюється”[2, 156]. Це проявилось в тому, що: “...у 1917 році було вироблено концепцію національної школи України” і “...питання національної освіти і виховання стає провідним” [2, 188].

У своїй праці Б.Ступарик відзначив важливу роль у формуванні національної свідомості і української національної школи товариств “Просвіта”, “Рідна школа”. Він назвав серед борців за національну освіту і виховання Т.Шевченка, І.Франка, М.Грушевського, М.Костомарова, Б.Грінченка, І.Огієнка.

”Національне виховання, - наголосив учений, - це виховання для потреб нації, це творення і безупинне вдосконалення нації. Його мета зумовлена проблемами та особливостями етнічної належності”[2, 299].

В „Історії української педагогіки”, автори якої О.Любар, М.Стельмахович, Д.Федоренко, проаналізовані процеси її розвитку із зосередженням уваги на внеску у сферу національної освіти і виховання Г.Сковороди, О.Духновича, Т.Шевченка, П.Куліша, К.Ушинського, М.Драгоманова, Б.Грінченка, І.Франка, С.Русової, Г.Ващенко, А.Макаренка, І.Огієнка, В.Сухомлинського. Особлива увага авторами приділена проблемі розвитку національної школи і педагогіки періоду УНР, з перших днів проголошення якої педагоги включились „в процес відродження національної освіти і виховання” [3,238] та вітчизняної педагогічної науки.

Вони акцентували увагу на підвищенні престижу університетської освіти, орієнтації педагогічної преси на проблеми національної освіти і виховання, відродженні національних молодіжних рухів, організації авторських навчальних закладів, створенні оригінальних концепцій національного виховання.

Видання П.Дроб’язка ”Українська національна школа: Витоки і сучасність”(1997) присвячене найважливішим етапам становлення і розвитку української національної школи. Висловлюючи свої оригінальні погляди на ці процеси автор особливу увагу приділив внеску у їх зміст священнослужителів та церков і монастирів в цілому, як осередків поширення національних ідей. Священнослужителів він справедливо назвав „...наставниками й опікунами школи, її першими вчителями”; церкву церкву охарактеризував як структуру, яка „...захищала інтереси й самобутність школи як осередка християнської православної віри”; монастирі на його думку, забезпечили „...певний вклад у справу розвою школи, розквіту національної культури”[4, 177].

Учений наголосив, що саме з „...проголошенням України незалежною суверенною державою створюється справжня українська національна школа з національною системою навчання і виховання”[4, 178].

У книзі В.Кузя, Ю.Руденка, З.Сергійчук "Основи національного виховання: Концептуальні положення"(1993) наголошено, що відродження української

національної системи виховання не є поверненням у минулі часи. Ця праця містить визначення української національної системи виховання, яке включає твердження про її історичну обумовленість, вагомість для неї вироблених віками родинних цінностей, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, різноманітних форм соціальної практики тощо.

Аналізуючи цілі і завдання національної системи виховання автори наголосили, що вони досягаються " ... через глибоке і всебічне оволодіння змістом освіти, який має втілювати у собі національні та загальнолюдські цінності"[5, 88].

Серед принципів, на яких ґрунтується національна система виховання, вчені назвали природовідповідність, культуровідповідність, народність, етнізацію, гуманізацію, гуманітаризацію виховання, зв'язок виховання з життям. Основою національної системи виховання вони вважають етнопедагогіку, яка містить інформацію про народне дитинознавство, батьківську родинну педагогіку, народну педагогічну деонтологію, народну педагогіку.

Серцевину виховання автори вбачають у національних цінностях, до яких відносяться основні компоненти духовного світу особистості: національна психологія, національний характер і темперамент, національний спосіб мислення, народна мораль і етика, народна естетика, народна правосвідомість, національна ідеологія, національна свідомість і самосвідомість.

Учені зосередили увагу на засобах національного виховання, серед яких на першому місці рідна мова, родовід, рідна історія, краєзнавство, природа рідного краю, національна міфологія, фольклор, національне мистецтво, народний календар, педагогіка народного календаря, національна символіка, народні прикмети, вірування, релігійні виховні традиції, родинно-побутова культура, національні традиції, звичаї та обряди, національна творчість, роль національних пріоритетів у вихованні молоді.

Ними охарактеризовано національні інститути і осередки національного виховання: дошкільне, громадське виховання, середній загальноосвітній заклад, позашкільне виховання. У їх баченні важливою є національна ідея, яка "... інтегрує цілі, завдання, зміст, форми і методи виховання як окремої особистості, так і підростаючих поколінь"[5, 105].

У посібнику М.Фіцули „Педагогіка” значної уваги приділено історії української школи і педагогіки, змісту національної освіти. Автор розкрив суть виховних процесів періоду Київської Русі, діяльності школи „книжного вчення”, монастирських та жіночих шкіл, шкіл грамоти, кормильства.

Аналізуючи проблеми освіти і педагогічної думки XIV – першої половини XVII століття, він розглянув зміст діяльності братських шкіл, зокрема Львівської, школи-академії в Острозі, Києво-Могилянської академії, а також тих навчальних осередків, які належали до козацького шкільництва (січових, монастирських, музики і співу, церковно-парафіяльних).

М.Фіцула відніс до числа тих, хто зробив вагомий внесок у розвиток педагогічної теорії і практики, імена першодрукаря Івана Федорова, Стефана і Лаврентія Зизаніїв, Івана Вишенського, Іова Борецького, Памво Беринди, Мелетія Смотрицького, Єпифанія Славинецького.

Висвітлюючи розвиток української педагогіки другої половини XVII-кінця XVIII століття учений зосередився на діяльності єзуїтських шкіл. На його думку „...збереженню українських традицій певною мірою сприяли уніатські школи”[6, 49]. Заслугували на повагу школи мандрівних дяків, парафіяльні, початкові, цифірні, народні школи (школи грамоти), головні та малі народні училища. М.Фіцула доводив,

що педагогічна думка цього періоду представлена творами Стефана Яворського, Феофана Прокоповича, Григорія Сковороди.

У названому посібнику розкрито зміст освіти і педагогічної думки України першої половини ХІХ століття, вказані типи навчальних закладів кожного округу у відповідності до здійснюваних на той час реформ (парафіяльні та повітові училища, гімназії, університети).

Автор зацентрував увагу на відкритті у 1834 році Київського університету, який „...став науково-навчальним і культурним центром України” [6, 498]. Він наголосив на розвитку педагогічних ідей у творчості визначних особистостей того часу: Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Корфа, Олександра Духновича, Юрія Федьковича, Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького, Костянтина Ушинського.

Висвітлюючи питання освіти і педагогічної думки в Україні першої половини ХІХ початку ХХ століття учений звернув увагу на стан вищої освіти, назвавши його „...вкрай незадовільним” [6, 508]. Він прокоментував необхідність створення Крайового Шкільного Союзу і об’єднання зусиль для підтримки української школи, розкрив суть внеску визначних особистостей того часу у розвиток педагогічної думки.

ХХ століття представлено автором як час глибоких змін в політичному устрої країни і системі національної освіти та виховання.

У виданні П.Щербаня ”Національне виховання в сім’ї” (2000) наголошено: „ У зв’язку з тим, що проблема формування національної самосвідомості у дітей хвилює багатьох батьків, ми розглянемо у цій книзі ряд аспектів родинного виховання, що, сподіваємось, допоможе батькам виконувати свої батьківські обов’язки, усвідомлюючи, що майбутнє України, майбутнє народу – в наших дітях” [7, 5].

Він розглянув сутність національного виховання дітей в сім’ї, його напрями, виділяючи при цьому важливість розумового розвитку підростаючих поколінь засобами рідної мови, виховання на народних традиціях, лицарського виховання, формування духовної культури, свідомості, самосвідомості тощо. Розділи книги ученого насичені порадами, ідеями щодо національного виховання, які є актуальними для сучасних українських сімей.

Таким чином, автори проаналізованих нами видань підтвердили факт перебування національної освіти і виховання в Україні у стані свого розвитку. Вони довели, що це питання потребує постійного аналізу й вивчення, оскільки є багато напрацьованих ідей, які можуть сприяти поліпшенню освітньо-виховних процесів у нашій державі. Висвітлені у нашій публікації положення навчальних видань можуть зорієнтувати сучасних студентів у виборі навчальної літератури для засвоєння змісту історичної частини педагогічних дисциплін, які викладаються на педагогічних відділеннях класичних університетів та в педагогічних ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 / 2002: <http://www.president.gov.ua/topics/education/82566704.html>. – К., 2002. – 13 с. (17.09.2004).
2. Ступарик Б. Національна школа: Витоки, становлення: Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – 336 с.
3. Любар О., Стельмахович М., Федоренко Д. Історія української педагогіки / За ред. М. Стельмаховича. – Київ: ІЗМН, 1998, – 355 с.

4. Дроб'язко П. Українська національна школа: Витоки і сучасність. – Київ: Вид. центр „Академія”, 1997. – 184 с.
5. Основи національного виховання: Концептуальні положення / За ред. Кузя В., Руденка Ю., Сергійчук З. – К.: Інформ.-видав. центр “Київ”, 1993. – 152 с.
6. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: Вид. центр „Академія”, 2001. – 528 с.
7. Щербань П. Національне виховання в сім'ї. – К.: Культурол. ПП „Борівітер”, 2000. – 260 с.

УДК 371.214.5-053.5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ШКОЛИ

Міщик Л.І., д.пед.н., професор

Запорізький національний університет

У статті з соціокультурних, соціально-економічних та психолого-педагогічних позицій аналізуються чинники, що зумовлюють дезадаптивну поведінку учнів; пропонуються механізми їх нівеляції та корекції.

Ключові слова: конфлікт, педагогічна сфера, труднощі поведінки, школярі, адаптація.

Мищик Л.И. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЕЗАДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье с социокультурных, социально-экономических и психолого-педагогических позиций анализируются условия, которые обуславливают дезадаптивное поведение школьников; предлагаются механизмы их сглаживания и коррекции.

Ключевые слова: конфликт, педагогическая среда, трудности поведения, школьники, адаптация.

Mishik L.I. ACTUAL PROBLEMS OF CHILDREN'S DISADAPTATION IN SCHOOL CONDITIONS / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The condition is that cause dissipating pupils' behaviour from cultural, social-economic and physiological-pedagogical positions are analysed in the article; mechanisms of correction and smoothing out are proposed.

Key words: conflict, pedagogical environment, difficulties in behaviour, pupils, adaptation.

Вплив сучасних досить суперечливих кризових соціально-економічних і морально-психологічних труднощів викликає перенапруження сьогоднішньої школи, якій все складніше виконувати свої обов'язки, усе частіше в її функціонуванні з'являються перебої, конфлікти.

Результати дослідження свідчать, що сучасна наука не йде далі прагматично вузького або декларативного висвітлення теорії конфліктів; як відомо, конфлікт як соціальний, технічний або педагогічний властивий складним системам. Конфліктність і слабкопередбачуваність – суттєва властивість складних систем. Отже, аналіз конфліктів у педагогічній сфері має сенс тільки тоді, коли вони аналізуються як атрибут функціонуючої і розвиваючої педагогічної, дидактичної, управлінської та інших систем. А такі параметри систем, як слабка передбачуваність віддалених наслідків, можуть бути з повним правом і підставами віднесені до освітньо-виховної системи, системи роботи школи, а також ВУЗу.

Вивченню проблем конфліктів у процесі шкільного навчання присвячені роботи О.Я. Анциферова, О.Н. Бандурки, В.О. Друзь, Б.Г. Херсонського, А.М. Гіршек,